

12. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi (2008) Sonrasında Oluşan Bölgesel Muhasebe Tarihi Çalışmaları(*)

Prof. Dr. Oktay Güvemli

Marmara Üniversitesi, E. Öğr.Üyesi

Prof. Dr. Cengiz Toraman

Gaziantep Üniversitesi

Özet

Türkiye’de muhasebe tarihine duyulan ilgi fazla eski değildir. Kimi uzmanların parça parça çalışmaları eski tarihlerden beri vardır. Ama XX. yüzyılın sonlarına doğru bu ilgi artmış ve 2004 yılında, 2008 Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi’nin Türkiye’de yapılması kararlaştırılmıştır. Türk akademisyenler, bir yandan kongre hazırlıklarını yürütürken, bir yandan da kongrenin ve bölge muhasebe tarihi kültürünün tanıtımını yapmak üzere 2007 yılına kadar dünyanın çeşitli yerlerindeki kongre ve konferanslara katılmışlardır.

Bölge ülkeleri ve öteki ülkeler 2008 yılında İstanbul’da yapılan dünya kongresine yoğun bir ilgi göstermişler ve toplam katılan sayısı 670’i bulmuş (255’i yurt dışından, 54 ülkeden), bildiri sayısı 240 dolayında (130’u yurt dışından) gerçekleşmiştir.

Afrika, Balkanlar, Ortadoğu ve Asya’da yer alan ülkelerden oluşan coğrafyadaki akademisyen ve araştırmacıların muhasebe tarihi ile ilgileri dünya kongresinde ortaya çıkmış ve bu ilgi sonucu, ilki 2007’de Edirne’de deneme mahiyetinde yapılan Balkanlar ve Ortadoğu Ülkeleri Muhasebe ve Muhasebe Tarihi Konferansı’nın ikincisi 2010 yılında İstanbul’da organize edilmiş, üçüncüsünün de 2013 yılında yapılması kararlaştırılmıştır.

(*) *Bu bildiri, 19-22 Haziran 2013 tarihlerinde İstanbul’da organize edilen III. Balkanlar ve Ortadoğu Ülkeleri Muhasebe ve Muhasebe Tarihi Konferansı’nda sunulmuştur.*

Dünya kongresi ve bunu takip eden uluslararası konferanslar ile bölgede mevcut muhasebe tarihi kültürünün daha hızlı bir şekilde dünyaya tanıtılması olanağı doğmuş ve daha çok sayıda akademisyen ve araştırmacı muhasebe tarihi ile ilgilenir hale gelmiştir. Bu ilginin bundan sonra da artarak devam edeceği anlaşılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Muhasebe tarihi, 12. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi, Balkanlar ve Ortadoğu Ülkeleri Muhasebe Tarihi.

JEL Sınıflandırması: M41, M48

Abstract (The Regional Accounting History Studies Post 12th World Congress of Accounting Historians (2008))

Interest in the history of accounting in Turkey is not too old. Some professionals have a few works since the ancient times. But towards the end of the 20th Century, this interest has increased and in 2004, the 2008 World Congress of Accounting Historians was decided to be held in Turkey. Turkish academics were conducting the preparation of the congress, participated in congresses and conferences in various parts of the world to promote the congress and the culture of region accounting history until 2007.

Regional countries and other countries have shown a keen interest to world congress organized in Istanbul in 2008, and the total number of participants were 670 (255 are from 54 countries), the number of paper was around 240 (130 are from abroad).

Interests of the academics' and researchers', who are from the countries of Africa, the Balkans, the Middle East and Asia, in the history of accounting have emerged in the world congress and as a result of this interest, the nature of the first trial of the Balkans and the Middle East Countries Accounting and Accounting History Conference was organised in 2007 in Edirne, and second one organised in 2010 in Istanbul, and the third one have been decided to be organised in 2013.

World Congress and subsequent international conferences in the area of current accounting culture was born in the ability to introduce world more quickly, and many more academics and researchers have become interested in the history of accounting. It appears that the interest will continue to increase thereafter.

Key words: Accounting history, 12th World Congress of Accounting Historians, The Balkans and the Middle East Countries Accounting History.

JEL Classification: M41, M48.

1. Giriş

12. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi, 2004 yılında ABD’de yapılan 10. Muhasebe Tarihçileri Kongresi’nin Geçmiş ve Gelecek Başkanlar Toplantısı’nda Muhasebe ve Finansman Öğretim Üyeleri Derneği (MUFAD) tarafından Türkiye’de yapılmak üzere üstlenildi (*Muhasebe ve Finansman Dergisi, 2004*). Esasen alınan kongre 13. Kongre idi. 12. Kongreyi David Oldroyd İngiltere’de yapacaktı. Oldroyd’dan rica edildi ve İngiltere ile Türkiye yer değişti. Ve böylece 12. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi’nin İstanbul’da 20-24 Temmuz 2008 tarihlerinde yapılması mümkün olabildi.

Türkiye’de muhasebe tarihi konusunda o zamana kadar bir aktivite yapılmamıştı. İlk yapılan iş, üniversitelerin ilgili bölümlerine yazı ile durum bildirilerek bir hazırlık toplantısı düzenlenmesi oldu (*Muhasebe ve Finansman Dergisi, 2005*). Bu toplantıda bir yürütme kurulu oluşturulmasına çalışıldı. Ve kısa sürede kongreyi üstlenen Dernek yönetim kurulununun çekirdeğini oluşturduğu bir yürütme kurulu ortaya çıktı. Bu komitenin ilk görevi, 2006’da Nantes’da Yannick Lemarchand’ın yapacağı kongreye gitme hazırlıklarını yürütmesi oldu. Ve bu kongreye yaklaşık yirmi kişi ile gidildi ve yedi bildiri sunuldu (*10th World Congress of Accounting Historians, 2006*). Yurt dışı aktiviteleri bu kongreden önce başlamıştı. Ancak, yurtdışı aktiviteleri bu kongreden sonra genişledi ve yaygınlaştı. Birçok Balkan ülkesine gidildi (*Conference on Accounting and Management Information Systems, 2006*), Kanada’ya gidildi (*The Fifth Accounting History International Conference, 2007*). Ama en önemlisi, 5-7 Mart 2007 tarihlerinde Edirne’de 1. Balkan Ülkeleri Muhasebe ve Denetim Konferansı adı ile yapılan aktivite oldu (*The Balkan Countries 1 st International Conference, 2007*). Bu konferansta, muhasebe tarihi ağırlıklı doksan bildiri tartışıldı ve yarısı yurt dışından olmak üzere, 245 dolayında katılım oldu. Katılan on ülkenin çoğunluğu Balkanlar’dan idi.

Bu arada, dünya kongresini üstlenen kadroların bir kısmı dünyada muhasebe ve muhasebe tarihi ile ilgili aktivitelerin tarihini incelemeye başladı. Ve bu incelemeler sonucunda, 17. Dünya Muhasebeciler Kongresi’nin İstanbul’da yapılması (2006) dolayısı ile bir kitap hazırlandı. Bu kitapta

muhasebe ile ilgili üç uluslararası aktivitenin tarihi gelişimi çok yönlü olarak ele alınarak incelendi. Bunlar World Congresses of Accountants, World Congresses of Accounting Historians ve International Association for Accounting Education and Research (IAAR) in düzenlediği World Congresses of Accounting Education idi. Bu arada Türkiye’deki aktivitelerin tarihi gelişimi de inceleme konusu yapılmıştı (*World Congresses Relevant to Accounting and Turkish Accounting Congresses and Symposiums, 2006*). Bu inceleme sırasında kuşkusuz bizden önce yapılan muhasebe tarihçileri kongrelerini düzenleyenlerin kimler olduğunu, bildirilerin hangi konularda düzenlendiği, katılan ülkeleri, yapılan tartışmaları geniş bir araştırma ile ortaya koymaya çalıştık. Bu çalışma, Gary Previts ve Richard Vangermeersch’in yardımları olmasa idi gerçekleşemezdi. Onlara ve onların yanında Yannick Lemarchand’a, David Olroyd’a, her zaman teşekkür borcumuz vardır. Kuşkusuz bunların dışında Esteban Hernandez Esteve, Luca Zan, Steve Walker, Jean Guy Degos gibi dostlarımızın her zaman ve her aşamada yardımlarını gördüğümüzü de belirtmek uygun olacaktır.

Giriş bölümünü bitirmeden önce belirtilmesi gereken bir başka husus, Edirne’de yapılan uluslararası konferansın, dünya konferansını düzenleyen kadroların deneyimini artırması ve ekip olarak çalışma alışkanlıklarının mükemmelleşmesi açısından yararlı olmasıdır. Nitekim bu konferanstan bir yıl sonra da 12. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi İstanbul’da yapılmıştır. Dünya kongresinin hazırlıklarına ve kongrenin gerçekleştirilmesine geçmeden önce Türkiye’deki akademisyenlerin muhasebe tarihine yaklaşımları üzerinde durmak uygun olacaktır.

2. Muhasebe Tarihi Konuları İle ilgili Yapılan Çalışmalar

Türkiye’nin bulunduğu coğrafya, Ortadoğu ve Balkanları kapsayan bir bölgeyi içermektedir. Bu bölgede Arap, Fars, Türk ve Balkan ülkeleri kültürleri bugün de yaşamaktadır. Ancak muhasebe kayıt tarihinin, onların tamamını birleştiren az sayıda kültürlerden birisi olduğunu gördük. Bu kayıt kültürünün, 770-1879 yılları arasında bu coğrafyada 1100 yıl boyunca bir devlet muhasebesi yöntemi olarak yararlanılmış olan Merdiven Yöntemi

çerçevesinde oluştuğunu tespit ettik. Bu yöntem, Abbasiler’de (770-1258) doğmuş; bir Moğol devleti olan ve bugünkü İran’da hüküm sürmüş olan İlhanlılar’da (1256-1353) gelişmiş ve Osmanlı İmparatorluğu (1299-1922) tarafından 1879 yılına kadar değişen ihtiyaçlara göre geliştirilerek yararlanılmış bir yöntem idi. Balkanlar’da da izleri vardı. Muhasebe tarihi açısından incelenmesi gereken sadece merdiven yöntemi değildi. Bu yöntem yanında Ortadoğu ve Balkanlardaki ülkelerin XX. yüzyıl boyunca yaşadıkları muhasebe düşüncesinin oluşturduğu kayıt kültürü de vardı. Özellikle Balkanlar’da sosyalist rejimin yaşandığı dönemden kalan sosyalist muhasebe düşüncesinin izleri bulunuyordu. Belirtmem gerekir ki Balkanlardaki ülkelerde bulunan arkadaşlarımız bu konu ile ilgili fazla bir çalışma yapma isteğinde bulunmadılar. Onlar daha çok, XX. yüzyılın sonlarına doğru kendi ülkelerine yansıyan muhasebe düşüncesinin globalleşmesi üzerinde duruyorlardı.

Biz önce tarihi derinliği ile merdiven yöntemi çerçevesinde bu kayıt kültürünün haritasını çizdik. Ve kaynaklara yöneldik. Abbasiler ile ilgili kaynakları Almanca bilen arkadaşlarımızın yardımı ile Avusturya ve Almanya kaynaklarından temin etmeye çalıştık. İlhanlılar’a ait Farsça kaynaklı bilgiler çok önemli idi. Çünkü İlhanlıların, bir yüz yılı bulan kısa uygulama döneminde, merdiven yöntemi ile ilgili 1309-1363 yılları arasında dört öğreti kitabı yayınlanmıştı. Bu kitapları önemli kılan husus, bu yöntemi beşyüz yıl boyunca kullanmış olan Osmanlılar döneminde bu yöntem ile ilgili her hangi bir öğreti kitabı yazılmamış olması idi. Ve İlhanlılar’ın muhasebe kültürleri üzerinde, bizden önce yaşamış ve 1984 yılında İtalya’da yapılan Dünya Muhasebe Tarihcileri Kongresinde bildiri sunmuş olan İsmail Otar önemli çalışmalar yapmıştı. Yani elimizde Farsça yazılmış İlhanlı kayıt kültürü ile ilgili önemli belgeler vardı. Osmanlı’ya gelince, öğreti kitabı yoktu ama merdiven yöntemi ile tutulmuş 50 milyona yakın muhasebe belgesi ve dört yüz bin dolayında muhasebe defteri Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde incelemeyi bekliyordu. Bu belgeler üzerindeki ilk çalışmalar 1994 yılında, Pacioli’nin Summa’sının Dünya’da beşyüzüncü yılı kutlanırken başlamış ve bir seri kitap 1994-2000 yılları arasında yazılmıştı (*Oktay Güvemli, Türk*

Devletleri Muhasebe Tarihi, 1,2,3,4. Ciltler, 1994-2000).

Türk muhasebe akademik ve araştırma dünyası bu kaynaklar üzerinde ilk kez derinlemesine çalışmalar yapacaklardı. 2008 Dünya kongresinden önce bu kaynaklar üzerinde yapılan çalışmalar sonucu hazırlanan 30-40 dolayında bildiri dünyanın çeşitli yerlerinde yapılan ve yukarıda birkaçına değinilen kongre ve konferanslarda sunulmuştu. Yani ilk çalışmalar yapılmıştı.

İlk çalışmalarımıza, Balkanlardan Romanya, Arnavutluk, Sırbistan, Makadonya, Bulgaristan ve Yunanistan'daki arkadaşlarımız ilgi gösterdiler. Onlar daha çok 1990 sonrası başlayan siyasi ve iktisadi sürecin muhasebe kayıt kültürüne getirdiği yenilikleri incelemek eğiliminde idiler. Bunlar arasında Yunanistan'daki arkadaşlarımız daha eskilerdeki muhasebe kayıt kültürünü ortaya koyma eğilimini gösteriyorlardı.

Ortadoğu'da hızla gelişen ilişkimiz Mısır ile oldu. O zamana kadar, eski Mısır'ın bilinen kayıt kültürü batı kaynaklı yazarlar tarafından kaleme alınmış ve tanıtılmıştı. İlk kez Mısır'lı akademisyenler kendi kayıt kültürlerine ait ciddi araştırmalar yapmaya başladılar. Bu çalışmalarını, değerli dostumuz, Kahire'de Amerikan Üniversitesi'nde görev yapan Shawki Farag yıllar boyu geliştirerek yürüttü. İran'ın derin kayıt kültürünü İranlı akademisyenler ile ortaya koyamamamız tek başarısız noktamız olmuştur. Çalışma düzenimiz, her komşu ülkede muhasebe tarihi için kendi ülkelerinde çalışmalar yapan arkadaşlarımızın varlığına dayanıyordu. Bu birlikte çalışmalar, birçok bildirinin iki komşu ülke akademisyeninin birlikte hazırlamalarının yolunu açtı. Hatta altı ülke akademisyenleri birlikte araştırma yapıp, kitap yayınlama fırsatını dahi buldu. Bu kitap, 2012 yılında altı ülke akademisyenlerinin (Arnavutluk, Hırvatistan, Makedonya, Romanya, Sırbistan ve Türkiye) birlikte düzenledikleri ve 1990-2010 yıllarını kapsayan *The Audit Profession in the Balkans* adını taşıyordu (*The Audit Profession the Balkans, 2012*). Romanya'dan Miruna Nachescu'nun Project Coordinaator'luğunu yaptığı bu çalışma bölgede muhasebe denetimi ile ilgili ilk ortak çalışma olarak dikkatleri çekti. Bu çalışmanın ortaya konulmasını, 12. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi'nin bu bölgede yapılmasının doğal bir uzantısı olarak görmek gerekmektedir.

Mısır dışındaki Arap ülkeleri ile zaman zaman etkinleşen işbirliklerini de gerçekleştiriyorduk. Bu ülkelerin başında Suudi Arabistan ve Ürdün geliyordu. Bu ülkelerdeki arkadaşlarımız kimi aktivitemize katılıyor ve kimi zaman da yayınladığımız dergilere araştırma gönderiyorlardı.

Önemli bir aktivite alanımız da, Sosyalist rejimden çıktuktan sonra Türkiye ile ilişki kuran Orta Asya Türk devletleri ile oldu. Bunlardan Azerbeycan ile ilişkimiz süreklilik kazandı. Tacikistan, Kırgızistan gibi ülkeler ile temaslarımız kesik kesik devam etti. Gördüğümüz manzara, yabancı dil bilgisinin ve uluslararası aktivite deneyimlerinin azlığı idi. Bu nedenlerle ilişkilerimiz fazla gelişmedi. Ama her zaman aktivitelerimize gruplar halinde geldiler ve oturumları dikkatle izlediler. Bu arada Hindistan ve Pakistan akademisyenlerinin giderek artan ilgilerini de belirtmek uygun olacaktır.

Çoğu Türk akademisyeni muhasebe tarihi ile yeni tanışıyor. Ama sağduyu ile herkes öğrendi ki başlangıçta kaynaklara ulaşmak önem taşımaktadır. Kaynakları inceledikçe öncelikle aşağıda ayrı ayrı iki konunun ele alınmasının gerektiğini anladık.

a. Merdiven yönteminin gelişme süreci ve çift yanlı kayıt yöntemine geçiş: Ortadoğu’da 770-1879 yılları arasında devlet muhasebesinde kullanılan merdiven yöntemi’nin ortaya çıkarılması ve bildiriler ile dünyaya tanıtılması gerekiyordu. Bu çalışmaları şu aşamalarda ele aldık:

Önce yöntemin 1100 yılı bulan uygulamasının zaman içindeki gelişmelerini ele alan onlarca bildiri düzenlendi ve bu bildiriler çok sayıda ulusal ve uluslararası kongre ve konferanslarda sunuldu. Ve ayrıca bu konulardaki araştırmalar dergilerde yayınlandı. Bundan sonra ikinci aşamada yöntemi tanıtıcı bir kitap hazırlanarak yayınlanmasına geçildi (*Osmanlı İmparatorluğunda 500 Yıl boyunca Kullanılan Muhasebe Yöntemi – Merdiven Yöntemi*, 2008). Merdiven Yöntemi ile ilgili üçüncü aşamadaki araştırmalarımız, XIX. yüzyıl ortalarında ve bu yüz yılın ikinci yarısında merdiven yönteminden çift yanlı kayıt yöntemine geçiş sürecinin incelenmesi oldu. Bu araştırmalarda özellikle, kara dayalı işletmeciliğin kayıt ihtiyacını

karşılamada merdiven yönteminin giderek daha fazla yetersiz kalması ve sonunda yöntemin kullanım dışı kalma sürecinin derinlemesine incelenmesi söz konusu oldu ve Ortadoğu’da bin yüz yıl boyunca kullanılan bir muhasebe yönteminin tarihteki görkemli yerini alması öyküsünü hüznünlü bildiriler ile hazırladık.

Merdiven yöntemi ile ilgili çalışmaları yaparken, Osmanlı İmparatorluğu’nun muhasebe ve denetim düşüncesine ilişkin çok önemli tespitlerde bulunduk. Önce devlet muhasebesinde merkez ve taşra (eyaletler) örgütlenmelerini inceleme fırsatını bulduk. Bu arada, muhasebeci eğitimi, muhasebe sisteminde merdiven yönteminden nasıl yararlandığı, defter sistemi, denetim sistemi inceleme konusu yapılıyordu. Ve kuşkusuz bir yöntemin zaman içinde değişen ve gelişen ihtiyaçları karşılayabilmek için kendi bünyesinde nasıl reform yaptığını ortaya koymak fevkalade öğretici oluyordu.

Zaman içinde merdiven yönteminin sadece devlet muhasebesinde değil, başka alanlarda da kullanıldığını fark ettik. Örneğin, sosyal amaçları dolayısı ile Türk ve İslam hukukuna göre kurulan vakıfların yıllık gelir ve gider kontrollerinin yapılabilmesi için bu yöntemden yararlandığını gördük. Yine başka bir kullanım alanı olarak, miras hukukunda Kadı (hakim) nın, vefat edenin mal varlığını (nakit, mallar ve alacaklar) adet ve tutar olarak ortaya koymak ve bu varlıklar üzerinde hak sahiplerinin (devlet, mirasçılar, alacaklılar ve kadı ile yardımcılarının ücretleri) paylarının bu yöntemden yararlanılarak kayıt edildiğini tespit ettik. İlk bulguları XV. yüzyıla dayanan bu miras muhasebe kaydının, bir tasfiye bilânçosu mantığı ile hazırlanmasının, merdiven yöntemi ile çift yanlı kayıt yönteminin iç içe kullanılması gibi bir tablo ortaya koyduğunu gördük (*XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Tereke Uygulaması ve Muhasebesi, Paper; 2012*).

b. Türk muhasebe düşüncesinin modernleşme süreci: Merdiven yönteminin son dönemini incelerken XIX. yüzyılın ortalarında karşımıza Türkiye’de muhasebe düşüncesinin modernleşme süreci çıktı. XXI. Yüzyılın başlarına kadar, yani bugünlere kadar devam eden bu sürecin, çift yanlı kayıt

yöntemine geçmeden (1879), Tanzimat reformları (1839) ile başladığını fark ettik. 1839-2012 Yılları arasında, 172 yıl kesintisiz olarak devam eden bir sürecin ayrıntılı olarak incelenmesine başladık.

Bu çalışmanın ilk aşamalarında, Ortadoğu'nun devletçilik anlayışının, bu coğrafyadaki muhasebe düşüncesine hakim olduğunu anlamıştık. Bu bölgedeki bütün ülkeler gibi Osmanlı Devleti de devletçi bir iktisat anlayışına sahipti. Özel kesim gelişmemişti ve dolayısı ile Türk muhasebe düşüncesinde, XX. yüzyıla kadar özel kesim önemli bir yere sahip değildi. Bu durum, özel kesim anlayışı çerçevesinde, başka bir deyişle kara dayalı işletmecilik anlayışının gerektirdiği muhasebe gelişimini izlemek olanağından bizi mahrum kılıyordu. Ama Osmanlı'nın belge saklamada gösterdiği eşsiz özen, devlet muhasebesinin her aşamasını incelemek olanağı veriyordu. Biz de bundan yararlandık. XIX. Yüzyılın ortalarından itibaren Bu eşsiz belge yığından XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Türk muhasebe düşüncesindeki gelişmeleri izlemeye başladık. Ve beş-altı yıl içinde (2006-2012) yüz dolayında bildiri hazırladık ve araştırma yayınladık.

Türk muhasebe düşüncesinin çağdaşlaşma sürecinin incelenmesini iki ana bölüme ayırdık. İlk bölüm Osmanlı dönemini (1839-1922), ikinci bölüm ise Cumhuriyet dönemini (1922-2012) kapsıyordu. Osmanlı dönemindeki çalışmalarımız 1879-1885 yılları arasında yoğunlaştı. Çünkü bu altı yıllık dönemde alınan kararların yüzyıl boyunca etkili olduğunu gördük. Bu altı yıl içinde çift yanlı kayıt yöntemine geçilmiş ve Türk düşünürler ilk muhasebe öğreti kitaplarını Fransız muhasebe kültüründen yararlanarak yazmaya başlamışlardı. Özel kesime ve işletmecilik anlayışına yardımcı olacak eleman yetiştirmek üzere ilk yüksek öğretim kurumu (Hamidiye Ticaret Mektebi- Bugünkü Marmara Üniversitesi) bu dönemde (1883) kurulmuştu. Bugün Türkiye'nin en büyük özel kesim ticaret odası olan İstanbul Ticaret Odası 15 üye ile bu dönemde (1879) faaliyete geçmişti. Ve nihayet devlet ilk modern mali denetim ve muhasebeye dayalı vergi denetimi örgütünü, yani Heyet-i Teftişîye'yi bu tarihte (1879) kurmuştu. Son olarak da, kardan vergi alınmasını öngören vergi uygulamaları bu tarihlerde kendisini kabul ettirmişti. Bütün bunları onlarca bildiri ile ortaya çıkardık ve yaptığımız araştırmaları

yayınladık.

Türk muhasebe düşüncesinin ikinci modernleşme sürecinin Cumhuriyetin kurulmasından sonra, 1926-1930 yılları arasında yapılan yasal düzenlemeler ile başladığını gördük. Cumhuriyet’i kuranların yaptıkları yasal düzenlemeler, yeni bir muhasebe anlayışının başladığını gösteriyordu. Bu düzenlemelerin özü, muhasebe kayıtlarından beyan usulü ile vergi alınmasının öngörülmesi idi (o zamana kadar tahakkuk usulüne göre vergi alınmıyordu, yılbaşında yükümlüye yıl içinde ödeyeceği vergi bildiriliyor ve yıl içinde vergi tahsil ediliyordu, devlet muhasebesini önemli kılan bu uygulamada, muhasebecinin görevi tahakkuku yapmak ve tahsilâtı izlemektir). Cumhuriyet’in getirdiği yenilik, vergi yükümlüsü olarak özel kesim muhasebesinin gelişmesini öne çıkarıyordu. Ve iki hususa önem verilmesini gerektiriyordu. Birinci husus, özel kesim muhasebe kayıtlarının öneminin birden bire artması idi. İkincisi de vergi beyannamelerinin doğruluğunun denetlenmesi idi. Bu gelişmeyi doksan yıllık (1922-2012) bir süreç içinde ele aldık ve onlarca bildiri ile inceledik. Muhasebe düşüncesinin Maliye Bakanlığı’nın görüşleri çerçevesinde gelişme gösterdiğini tespit ettik. Muhasebenin kamuya ve işletme yönetimine bilgi verme görevinin XX. yüzyılın ikinci yarısında yavaş yavaş geliştiğini gördük.

2011 Yılında yeni Türk Ticaret Kanunu ile ticari bilânçosu, mali bilânçonun önüne geçmiş ve Uluslararası Muhasebe Standartlarının uygulanmasına karar verilmişti. Bu değişiklikleri, Türk muhasebe düşüncesinin tarihi derinliği içindeki yerini en iyi şekilde değerlendirenler muhasebe tarihi ile meşgul olanlar oldu. Ve 2011 yılında başlayan değişimin, Türk muhasebe düşüncesinde, 1879-1885 döneminde ve 1926-1930 yılları arasında gerçekleştirilen dönüm noktalarından sonra üçüncü bir dönüm noktası olma özelliğini ilk biz, yani muhasebe tarihçileri ortaya koyduk. Bu tespit, muhasebe tarihi ile meşgul olmanın yararlarından birisi olarak ortaya çıktı.

3. 12. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresinin Son Hazırlıkları ve Kongrenin Yapılışı

2008 Yılına girildiğinde yürütme kurulunun alt komiteleri

belirlenmiş ve görev bölümümü tamamlanmıştı. Yaklaşık yirmi üniversiteden otuz kişinin işbirliği söz konusu idi. Ayrıca, bir organizasyon şirketi ile de anlaşma yapılmıştı. Organizasyon şirketi kayıt yapmak, çantaları dağıtmak, katılımcılara yardımcı olmak gibi ihtiyaçları karşılıyordu. Yürütme kuruluna bağlı komiteler ise, tam bir görev bölümü yapmıştı. Sergi ve stand komitesi, Konukları karşılama komitesi, Oturum odalarını kontrol komitesi, Yemek düzenini sağlama komitesi, Kongre Gazetesi yayın komitesi, Basın ile ilişkiler komitesi, Gala yemeği ve tekne gezisi düzenleme komitesi, Kent içi ulaşım komitesi gibi komiteler görev yapıyordu. Bunlara komite denilmesinin nedeni en az iki kişiden oluşması idi. Genellikle her komite bir başkanı ve yeterli yardımcılardan oluşuyordu. Bunların görevleri kendilerine yazılı olarak verilmişti. Ayrıntılı organizasyona önem vermemizin temel nedeni bu coğrafyadan gelecek kişilerin çoğunluğunun ilk kez bir uluslararası aktiviteye katılacağını bilmemizden kaynaklanıyordu.

Kongre bilim kurulu da başlangıçta çok zorlanmış ve gelen bildirimler için farklı bir yolu izlemek zorunda kalmıştı. İzlenen yolun iki önemli özelliği vardı. İlk özellik öncelikle bildiri özetlerinin istenmesi idi. Bunun nedeni bu coğrafyanın muhasebe tarihi ile yeni tanışması nedeni ile konuların uygunluğunun başlangıçta incelenmesinin gerektiği şeklinde ortaya konuluyordu. Bu konuda isabetli hareket edildiği daha sonra anlaşıldı ve muhasebe tarihini zorlayan konularda birçok bildirim gelmesi başlangıçta önlenmiş oldu. Bilim kurulunun takip ettiği yolun ikinci özelliği gelen bildirimlere müdahale edilmesi şeklinde oldu. Bildiriyi hazırlayanlar ile tek tek uzun yazışmalar yapıyor ve bildirimlerin kabul edilir hale getirilmesinde her bilim kurulu üyesi görev alıyordu. Balkanlar ve Ortadoğu ülkelerindeki bildiri sahiplerinin kendileri ile bu şekilde yoğun bir temas halinde olduğunu ve bildirisine müdahale edilenlerden hemen hemen hiçbir şikayet alınmadığını belirtmek yerinde olacaktır.

Katılanların İstanbul'daki ikametleri konusunda da çeşitli önlemler alınmıştı. Örneğin kongrenin yapılacağı yere yakın ucuz otellerde yerler ayrılmış ve sonra bu yerlere Ortadoğu ve Balkanlardan gelen konuklar yönlendirilmişti. Bir de Türkiye'den gelecek düşük gelirli akademisyenler için

devlet konuk evlerinden odalar ayrılmıştı. Kent içi ulaşım için belediyeden midibüsler temin edildiğini de belirtmek uygun olacaktır.

Bütün bu hazırlıklar Balkanlar ve Ortadoğu ülkelerinden gelecek katılımcılara dönük olarak yapılmıştı. Alınan bu alt yapı önlemlerinde yol gösterici olan, bir yıl önce Edirne’de organize ettiğimiz Konferansta edinilen deneyime dayanıyordu. Edirne aktivitesinin deneyiminin büyük yararı görülmüştü.

Türk devlet kuruluşlarının katkılarının öneminden söz etmek önem taşımaktadır. Başbakanlık, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Maliye Bakanlığı gibi kurumların, önemli katkıları olmuştur. 400.000 USD’lik bir kongre bütçesinin başka türlü gerçekleştirilmesi mümkün olamazdı. Katılımcılardan sağlanan katılımcı ücretlerinin bütçenin %10’u dolayında kaldığını belirtmek durumu aydınlatır. Türk kamuoyu, bu bölgenin tarihine yönelik çalışmaları desteklemeye her zaman meyilli olduğunu bu kongreye gösterdiği ilgi ile bir kez daha kanıtlamış oluyordu.

Kongre istatistikî verilerine göre kongreye katılım ve bildiri sunumu şu şekilde idi:

Katılım: Toplam katılım 573 kişi. Bunların 255’i yurt dışından, 54 ülkeden gelmişlerdi.

Sunulan bildiri sayısı: 239 bildiri, bunların 110’u Türk araştırmacılar tarafından, kalanı yurt dışından gelenler tarafından sunulmuştu, .

İstanbul’a gelen direk uçuşlarda THY’nin sponsorluğu, %50 ve İstanbul’a yaklaşık 40 ülkeden uçakla iki-üç saatte gelenebilmesi katılımın yüksek seviyede gerçekleşmesine yardımcı olmuştur. Afrika, Balkanlar, Ortadoğu, Asya ülkelerinden 2008 Dünya Kongresine katılım aşağıdaki gibi olmuştur (*12th WCAH, 2012, Program and Abstract Book*).

Tablo I
*Dünya Kongresine Afrika, Balkanlar, Ortadoğu ve
Asya Ülkelerinden Katılanlar Sayısı*

Sıra	Ülke	Katılımcı sayısı	Bildiri sayısı
		2008	2008
1	Arnavutluk	1	1
2	Bosna ve Hersek	4	2
3	Bulgaristan	2	1
4	Cameron	3	-
5	Çin	2	2
6	Hırvatistan	3	1
7	Mısır	1	1
8	Gambiya	1	-
9	Hindistan	2	1
10	İran	6	3
11	Ürdün	5	1
12	Kore	3	2
13	Kuveyt	1	1
14	Kırgızistan	1	1
15	Libya	1	1
16	Makedonya	8	1
17	Malezya	5	3
18	Moğolistan	2	1
19	Kuzey Kıbrıs T. Cum.	12	3
20	Nijerya	11	4
21	Romanya	31	20
22	Rusya	10	4
23	Suudi Arabistan	3	2
24	Sırbistan	3	4
25	Tacikistan	5	-
26	Tanzanya	1	-
	Toplam	127	60

Bu tablodaki verileri katılımcılar ve bildiriler açısından değerlendirmek olanağı vardır.

Katılımcılar açısından değerlendirme:

Kongreye Türkiye dışından katılan ülke sayısının 54 ve yabancı ülkelerden gelenlerin toplam sayısının 255 olduğu göz önünde tutulursa, bu ülkelerin ve katılımcıların yaklaşık yarısının Afrika, Balkanlar, Ortadoğu ve Asya ülkelerinden geldiği anlaşılır. 26 Ülkeden gelen bu 127 katılımcının büyük bölümünün hem muhasebe tarihi ile yeni tanıştığını ve hem de ilk kez bir dünya kongresine katıldıklarını söylemek yanıltıcı olmasa gerektir.

Bildiriler açısından değerlendirme:

Bu 26 ülkeden gelen 127 kişi 60 bildiri sunmuştur. Yani yaklaşık her iki kişiden birisi bildiri sunmuş olmaktadır. Yabancı ülkelerden gelenlerin sunduğu bildirilerin sayısının 130 olduğu göz önünde tutulursa, toplam yabancı bildirilerin yaklaşık yarısının bu ülkelerden gelen katılımcılar tarafından sunulduğu sonucuna varılmaktadır. Bilim kurulunda yer alan Türk akademisyenlerin kabul edilir hale getirilmesinde büyük uğraş verdikleri bildiriler bu bildiriler içinde yer almaktadır.

4. Dünya Kongresi Sonrasındaki Gelişmeler ve 2. Balkanlar ve Ortadoğu Ülkeleri Denetim ve Muhasebe Tarihi Konferansı (2010)

40. 12.Dünya Muhasebe Tarihi Kongresi Sonrasındaki Gelişmeler

12. Dünya Muhasebe Tarihi Kongresi'ni düzenleyen Türk akademisyenler kongre sonrası şu sorunlar ile karşı karşıya geldiler:

- Türkiye'de ve komşu ülkelerde muhasebe tarihine karşı belirgin bir ilgi uyanmıştı. Çoğu yazar araştırma yapmak istiyor, ama bunu nasıl değerlendireceğini bilemiyordu. Çünkü, bölgede muhasebe tarihi konularını yayınlarında yer veren dergi sayısı fazla değildi.

- Kongre sonrasında, kongreye katılanlardan, Kongre yürütme kuruluna bir çok kutlama e-mail'i gelmişti. Bunlardan bir kısmı gelecek aktivitenin ne olacağını soruyordu.

- Muhasebe tarihi ile ilgili uluslar arası düzeydeki aktivitelerin

sayısı fazla değildi. Ve muhasebe tarihine bölgede başlayan ilginin devam ettirilmesi için yeni bir organizasyonun başlatılmasının gerekli olduğu giderek daha fazla hissedilmeye başlandı. Bunda bölge akademisyenlerinin bir araya gelme istekleri de etkili oluyordu. Çünkü kongreyi düzenleyenler özellikle Balkanlar'daki uluslararası aktivitelere gitmeye devam ediyorlar ve oralardaki akademisyenlerinin bu yoldaki istekleri ile karşılaşılıyorlardı.

İşte bu gelişmeler, 2007'de Edirne'de yapılan 1. Balkanlar Konferansı'nın Ortadoğu'yu da içine alacak şekilde 2. Balkanlar ve Ortadoğu Ülkeleri Denetim ve Muhasebe Tarihi Konferansı adı altında yapılmasına karar verilmesine kadar uzadı.

Aradan henüz iki yıl geçmişti ve dünya kongresini gerçekleştirilmesinde görev alan Türk akademisyen ve araştırmacılar, birlikte çalışmalarını Türkiye'deki ulusal aktiviteler ile devam ettiriyorlardı.

Bu açılardan bakıldığında, 12. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi'nin ondan önce yapılan onbir kongreden birçok açıdan farklı olduğu ortaya çıkar. Bu farkların en önemlisi kuşkusuz, bu kongrenin bölgesindeki etkinliğinin fazla oluşudur. Çünkü birçok ülkeye muhasebe tarihi bu kongre sayesinde gitmiştir. Ve muhasebe tarihi dünyası birçok yeni araştırmacı kazanmıştır. Bu farklarda kuşkusuz, Ortadoğu ve Balkanların dünyaya kendi kültürünü tanıtmaya arzusunun en üst düzeyde olduğu bir zaman diliminde kongrenin yapılması ve İstanbul'un coğrafi konumu etkili olmuştur. Kongreyi yapanlar sadece bu potansiyelin ortaya çıkmasına yardımcı olmuşlardır.

41. 2. Balkanlar ve Ortadoğu Ülkeleri Denetim ve Muhasebe Tarihi Konferansı

15-18 Eylül 2010 tarihlerinde İstanbul'da yapılan bu konferansa katılanlar sayısı ve bildiri sayısı aşağıdaki gibi olmuştur (*Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 48, Ekim 2010*), (*2nd Balkans and Middle East Countries Conference on Auditing and Accounting History (2BMAC) , Program and Abstracts book, 2010, İstanbul*).

- *Kayıt yaptıran toplam kişi sayısı 572, Türkiye dışından katılanlar sayısı 150.*

- *Katılan ülke sayısı 38.*

- *Toplam bildiri sayısı 185, Türkiye dışından sunulan bildiri sayısı 80,*

Bu konferansa katılanlar üzerinde biraz daha ayrıntılı olarak durmak yararlı olacaktır. Çünkü, bu konferansa Afrika, Balkanlar, Ortadoğu ve Asya'dan katılan ülkelerin ve bu ülkelerin delegasyon sayısının, iki yıl önce yapılan Dünya Kongresi'ne katılanlar ile kıyaslaması ancak bu şekilde ortaya konulabilir.

Bu konferansa sözü edilen bölgelerden katılan ülkeler ve katılımcı sayıları kıyaslamalı olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo II
2008 Dünya Kongresine Katılanlar ve 2010 2. Balkanlar ve Ortadoğu Ülkeleri Denetim ve Muhasebe Tarihi Konferansına Katılanlar

Sıra	Ülke	Katılımcı sayısı	Katılımcı Sayısı
		2008	2010
1	Afganistan	-	2
2	Arnavutluk	1	6
3	Azerbaycan	-	4
4	Bosna ve Hersek	4	-
5	Bulgaristan	2	2
6	Cameron	3	-
7	Çin	2	-
8	Hırvatistan	3	5
9	Mısır	1	6
10	Gambiya	1	-
11	Yunanistan	2	2
12	Gürcistan	-	1
13	Hindistan	2	6
14	İran	6	5
15	Ürdün	5	-
16	Kazakistan	-	1
17	Kore	3	-
18	Kuveyt	1	1
19	Kırgızistan	1	-
20	Libya	1	-
21	Makedonya	8	7
22	Malezya	5	1
23	Mongolia	2	-
24	Kuzey Kıbrıs T. Cum.	12	7
25	Nijerya	11	6
26	Pakistan	-	1
27	Paletsin	-	1
28	Romanya	31	8
29	Rusya	10	10
30	Suudi Arabistan	3	3
31	Sırbistan	3	-
32	Tacikistan	5	6
33	Tanzanya	1	-
34	Türkmenistan	-	1
35	Ukrayna	2	6
36	Özbekistan	-	5
	Toplam	127	103

Bu tablodaki veriler üzerinde aşağıda sırası ile durulmuştur.

- 2. Balkanlar ve Ortadoğu Ülkeleri Denetim ve Muhasebe Tarihi Konferansı'na Türkiye dışından katılan ülke sayısı 37'dir. Bu ülkelerin 26'sının hedeflenen ülkeler olduğu dikkati çekmektedir. Türkiye dışından toplam gelenler sayısı **150** dolayındadır. Bu sayının üçte ikisinin bu ülkelere geldiği görülmektedir. Bu sayılar konferansın hedefine ulaştığını ortaya koymaktadır.

- Sözü edilen ülkelere dünya kongresine gelen onbir ülke (Bosna Hersek, Kamerun, Çin, Gambiya, Ürdün, Kore, Kırgızistan, Sırbistan, Libya, Moğolistan, Tanzanya) 2010 konferansına katılmamış olduklarını tespit ettik. Bunlardan Bosna Hersek ve Sırbistan siyasi ve ekonomik nedenleri; Çin, Konferans tarihinden yaklaşık iki ay önce geçirilen deprem faciasını gerekçe olarak göstermişlerdir. Geri kalan ülkelere Balkanlar ve Ortadoğuya ait sadece Ürdün bulunmaktadır. Öteki ülkeler Afrika'nın ve Orta Asya'nın bu konulardaki aktivitelerine istikrarsız biçimde katılan ülkeleri olduğu dikkati çekmektedir.

- Sözü edilen ülkelere 2008 Kongresine katılmadığı halde 2010 konferansına katılan ülke sayısı dokuzdur (Afganistan, Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgistan, Filistin, Pakistan, Türkistan ve Özbekistan). Bu dokuz ülkeden onaltı kişinin konferansa katıldığı gözlenmiştir. Sonuçta bu bölgelerden 2008 kongresine 28 ülke katılmışken, 2010 konferansına 26 ülke katılmıştır. Yani Bu durum, sözü edilen bölgede yer alan ülkelerin, uluslararası aktivitelerine giderek daha fazla ilgi gösterdiğini açık olarak ortaya koymaktadır.

- Yukardaki tabloda dikkati çeken üç ülkenin durumuna değinmek gerekmektedir. Bu ülkeler Nijerya, Romanya ve Rusya'dır. Nijerya'dan 2010 Konferansına gelmek isteyenlerin sayısı yirmi dolayında idi. Ama vize problemini halledemediler ve bu nedenle konferansa ancak altı kişi olarak gelebildiler. Bu ülkede Prof. Dandago fevkalade etkin bir şekilde delegasyon oluşturmakta ve bölgedeki aktivitelerine ilgi göstermeye devam etmektedir. Burada yeri gelmişken belirtmek gerekmektedir ki, muhasebe tarihi aktivitelerine ilgi gösteren ülkeler, daha çok bir ya da birkaç kişinin

yönlendirmesi sureti ile oluşan delegasyon halinde hareket etmektedirler. Bu husus sadece muhasebe tarihi için değil başka konularda da böyledir. Yani bu durumu geliştirmekte olan ülkeler için genelleştirmek olanağı vardır.

Romanya ile ilişkiler 2000’li yılların başlarında başlamış ve Edirne konferansı (2007) ile hız kazanmıştı. 2008 Kongresi’ne rekor düzeyde katılımın gerçekleşmesi, ilişkilerin hızlı gelişmesinin, Romanya’daki potansiyel kültür birikiminin ve uluslararası aktivitelere katılma arzusunun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak Romanya’nın Avrupa Birliği’ne katılmasından sonra Romanyalı dostların daha çok Batı Avrupa ülkelerinde yapılan aktivitelere katılma istekleri belirginlik kazanmıştır. Orta doğuya daha az ilgi gösterilmelerini, bu gelişmenin sonucu olarak görmek olanağı vardır. Ama her iki ülkedeki çekirdek kadrolar ilişkilerini sürdürmektedirler.

Üzerinde durulması gereken üçüncü ülke Rusya’dır. Büyük muhasebe tarihçisi Prof. Yaraslov Sokolov ve oğlu Viacheslev Sokolov’un Türkiye’deki aktivitelere katılması 2008 dünya kongresi ile başlamıştır. Prof. Sokolov 2010 yılında vefat edince, 2010 konferansına gelememiş ve Türk dostları üzüntülerini onun adına bir stand düzenleyerek gidermeye çalışmışlardır. Ancak bu ülkenin potansiyel muhasebe tarihi araştırmaları çok geniş olduğu için, muhasebe tarihine gösterilen ilgileri sürekli bir yaygınlaşma göstermiştir. Her yıl Petersburg’da Prof. Sokolov anısına uluslararası bir konferans düzenlemeleri bunu göstermektedir. 2020 Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi’ni başarı ile yapacakları inancımız vardır.

5. S o n u ç

Bu bildiri, 12. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi’nin, Afrika, Balkanlar, Ortadoğu ve Asya ülkelerinde yarattığı ilgiyi ve muhasebe tarihinin yaygınlaşmasına katkılarının ortaya konulması amacı ile hazırlanmıştır. Yoksa muhasebe tarihinin öncülüğünü yapan batı Avrupa ülkelerinde ve ABD’deki akademisyenler Türkiye’deki aktivitelere her zaman büyük ilgi göstermişler ve yol gösterici olmuşlardır. Bu nedenle bu ülkelerin katılımcıları üzerinde ayrıca durulmamıştır.

İnceleme konusu yapılmayan bir başka husus, Türkiye’deki muhasebe

tarihi aktivitelerine Afrika, Balkanlar, Ortadoğu ve Asya ülkelerinden sunulan bildirilerin konularıdır. Bu husus, ayrı bir araştırma konusu olacak önemdedir. Ve muhasebe tarihinin gelişme yönlerini ortaya koymak açısından önemli ipuçlarını belirleyecek niteliktedir. Genel olarak, ülkelerin bildirilerinde, kendi yakın geçmişindeki muhasebe düşüncesine ve batı muhasebe kültürü ile etkileşimine öncelik verdikleri dikkati çekmektedir. Bu açıdan Türkiye'nin tarihi derinlikteki araştırmalarının, muhasebe tarihinin bölgesel derinliğini ortaya koymada yalnız kaldığı söylenebilir.

Bildiriler açısından söylenmesi gereken bir başka husus, yaşanan dönemde bölge ülkelerinin muhasebe dünyasının müşterek iki önemli sorunu ile karşılaştıkları gözlenmektedir. Bunlardan birisi, yaşanan globalizasyonun gündeme getirdiği Uluslararası Muhasebe Standartlarına uyum sağlanması çabalarıdır. İkincisi de kapitalist dünyanın sermaye hareketlerinin bağımsız denetimi giderek daha fazla gündeme getirmekte olmasıdır. Bu nedenle bu bölgelerde muhasebe tarihi ile ilgili aktivitelere muhasebe dünyasının güncel konularını eklemek ihtiyacı ile karşılaşıldığını da belirtmek uygun olacaktır.

Bı bildirinin ortaya koyduğu birkaç husus vardır. Bu hususlar aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- 12. Dünya Muhasebe Tarihçilerinin 2008 yılında İstanbul'da yapılması ile, bu bölgedeki bir çok ülkenin akademisyenleri bir araya gelmişler ve yeni bir bilim dalı olan muhasebe tarihi ile uğraşmak fırsatını bulmuşlardır.

- Kongre sonrasında bölgede muhasebe tarihi ile ilgili aktivitelerin devamı konusunda genel bir eğilim ortaya çıkmış ve bu eğilim sonucunda Balkanlar ve Ortadoğu Ülkeleri Muhasebe ve Muhasebe Tarihi Konferansı'nın ikincisinin 2010 yılında, üçüncüsünün de 2013 yılında yapılması mümkün olabilmıştır.

- Dünya kongresi sayesinde, bu coğrafyadaki muhasebe kayıt kültürünün dünyaya tanıtılmasında önemli mesafeler alınmıştır.

Kaynaklar

- 12. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi İstanbul'da Yapılacak: Muhasebe ve Finansman Dergisi, Ekim 2004, Sayı 24, İstanbul
- Dünya Kongresi Hazırlık Komitesi İlk Toplantısı: Muhasebe ve Finansman Dergisi, Nisan 2005, Sayı 26, İstanbul.
- World Congress of Accounting Historians, Abstract and Program, 19-22 July 2006, Nantes, France.
- International Conference on Accounting and Management Information Systems, 24-25 November, 2006, Bucharest, Romania.
- O. Güvemli, Ü. Gücenme, C. Toraman, B. Sipahi, A. Poroy: World Congresses Relevant to Accounting and Turkish Accounting Congresses and Symposiums, Chamber of Certified Public Accountants of İstanbul yayını, 2006, İstanbul.
- The Fifth Accounting History International Conference, August 9-11 2007, Banff, Canada.
- The Balkan Countries 1st International Conference on Accounting and Auditing, Papers, 8-9 March 2007, Edirne, Turkey,
- Oktay Güvemli: Türk Devletleri Muhasebe Tarihi, Cilt 1, 2, 3, 4, 1994-2000, İstanbul.
- The Audit Profession in the Balkans, Union of Chambers of Certified Public Accountants of Turkey (TURMOB) yayını, 2012, Ankara.
- O. Güvemli, C. Elitaş, O. Aydemir, M. Erkan: Osmanlı İmparatorluğunda 500 yıl boyunca kullanılan Muhasebe Yöntemi: Merdiven Yöntemi, 2008, Ankara.
- Cengiz Toraman, Fatih C.Ertaş, Bülent Şişman: XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı'da tereke Uygulaması ve Muhasebesi, Paper, 13. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi, 17-19 Temmuz 2012, Newcastle, İngiltere.
- 12th World Congress of Accounting Historians (WCAH), Program and Abstracts Book, 2012, İstanbul.
- 2BMAC'nin Ardından: Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 48, Ekim 2010, İstanbul.
- 2nd Balkans and Middle East Countries Conference on Auditing and Accounting History (2BMAC), Program and Abstracts Book, 2010, İstanbul.